

Κυθρεώτικο διήγημα ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΦΤΩΧΟΙ ΑΓΙΟΙ ΤΗΣ ΚΥΘΡΕΑΣ*

ΠΕΤΡΟΥ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

* (Ιστορικό διήγημα βασισμένο στα δραματικά ιστορικά γεγονότα, που διαδραματίστηκαν στην Κυθρέα τον Αύγουστο του 1974, λόγω της τουρκικής εισβολής).

Κη όντας περάσης τα θουνά και 'πας εις την Κυθραϊαν,
δεξιά μερκά ένα στρατίν, θκάλλει σε' ς ένα λόγγον,
'που το σκεπάζουν η δκιαίς, πεύκοι και κυπαρίσσια·
'στην μέσην από τα δεντρά έναν αρκάκι ρέει,
γλυκύν ένι το ρέμμα του και καθαρά σταλάζει.
Πήαινε τότε τα 'πίσω του αρκακιού και τρέχα,
θεννά σ' θγάλη Γιώρκη μου, 'ς ένα μεάλον σπήληον·
πέρνα δεξιάθεννά 'θρης δυο μνήματα χτισμένα,
μεν τα πατήσης Γιώρκη μου, τι κλαΐσιν και τα δύο τους,
και 'θκαίννουν άγριες φωνές και μπουμπουρίζ' ο λόγγος.
Τι φταιμέν τα δύο γέρημα, τα κακοσκοτωμένα,
ποιος ηύρεν και ποίος πατεί την πλάκαν του μνημάτου.
Εν φτάννει 'που μας 'φάσιν δύο Τούρκοι σκοτωμένα,
κι όντας η μάνα' ς το θυζίν μας είχεν και τα δύο μας,
μόνον ήμτατε να χάσωμεν, και τον γλυκύν μας ύπνον.
Σκύψε, 'ψηλέ κυπαρίσσε, κη άρκινα μυρολάδα,
κλάψε την ώρα την κακήν 'που 'ρταμεν εις τον κόσμον,
κλάψε τους μαύρους μας γονεούς, 'που κλαιν τον θάνατον μας,
κλάψε τους γρόνους τους γλυκούς 'που χάσαμεν της νεότης
κλάψε την μοίραν την κακήν που 'ρτεν να μας μοιράνει,
και καταράθου το σκυλλίν, που πήρεν την ζωήν μας.

Πόσο απίθανα κι απάνθρωπα με τα σημερινά μέτρα και με τα δεκαπεντάχρονα μάτια της Μαντώ φαίνονται τα τραγικά τούτα γεγονότα που ανιστορούσε ο χωριανός της ανώνυμος τραγουδιστής. Πόσο, σκέφτεται στ' αλήθεια βαθύτατα συγκινήθηκε και πόσο πολύ θα πόνεσε ο λόγιος Κυπριώτης εκείνος ποιητής για να συνταιριάσει τούτες τις λυρικότατες στροφές με τους δακρυσμένους, πονομένους στίχους. Και πόσο θα υπόφερε, αναρωτιέται, τούτος ο δύσμοιρος λαός κάτω από το πέλαμα και το κνούτο του Τούρκου εισβολέα για να εξαναγκαστεί ο ποιητής να συνθέσει, με θάση την ίδια ιστορική παράδοση που κυκλοφορούσε τότες, στα φουρτουνιασμένα εκείνα χρόνια του 1821, τους υπέροχους αυτούς δεκαπεντασύλλαθους ανομοιοκατάληκτους στίχους!

Μα τώρα οι καιροί μας και ο αιώνας μας με τα τόσα επιτεύγματα και τους τόσους Οργανισμούς του να προστατεύουνε όχι μονάχα τα ατομικά δικαιώματα μα και τα δίκαια των κατοί-

κων των μικρών και αδύνατων χωρών, δεν μπορεί να επιτρέψει να ξαναζήσουνε ανάλογες στιγμές φρικιαστικές.

Έκλεισε, μ' ανάμεικτα τα συναισθήματα, της λύπης για τα περασμένα και της γλυκιάς θαλπωρής που εξασφαλίζανε οι σύγχρονοι καιροί με την ασφάλεια τους, το βιβλίο. Και ξέχασε, ή μάλλον προσπάθησε να ξεχάσει το τραγούδι του χωριανού της ποιητή. Μα ένα παράξενο και φοβερό προαίσθημα καταχθήθηκε και ριζοθεμελιώθηκε στον πιο απωθημένο κύκλο της συνείδησης της μικρής Μαντώ.

Πέρασαν από τότες που άφηνε το βιβλίο με τις θρηνητικές του ρίμες άλλα περίπου τόσα χρόνια, όσα ακριβώς και ο πρώτος κύκλος της ζωής της. Και σήμερα, σαν αναλογίζεται 'κείνον τον πικρό τον Αύγουστο του 74, δεν μπορεί παρά να κάμει, αυταναγκαστικά τη σύγκριση. Η μνήμη παραλληλίζει τα τραγικά γεγονότα...

Η Μαντώ κατέθηκε κείνο το καλοκαιριάτικο

Αυγουστιάτικο απόγευμα στο χωριό για να πείσει τους δικούς της να φύγουν για λίγες έστω μέρες, όσο να περάσει η μπόρα, που όλα την προσμένουν ώρα την ώρα να ξεοπάσει. Γιατί στη μάνητα της δεν μπορούσε, δεν γινότανε αλλοιώς, θα περιτύλιγε στη δίνη της μέσα και τους δικούς της. Βλέπει την καταϊγίδα με ακρίβεια μαθηματική, με τη νομοτέλεια των φυσικών γεγονότων, να προσεγγίζει. Τα τουρκικά στρατεύματα εισβολής σχηματίζουν κι όλες ένα πανίσχυρο κυκλωτικό πέταλο έξω από τη Μια Μηλιά.

κατακαλύπτει κείνη τη στιγμή, - σα φτάνει στο πατρικό της σπίτι η Μάντω - από τις κορυφογραμμές ως τις υπωρειές του τον Πενταδάχτυλο. Σταθήκανε όμως τόσο οι γέροι όσο και η μικρότερη της αδελφή σταθερά αμετάπειστοι να την ακολουθήσουν.

- Δω πέρα που γεννηθήκαμε θα μείνουμε, κι ασ μας σκοτώσουν, θυγατέρα!

Φεύγει μ' ένα δάγκωμα στην καρδιά και μια αγωνία που δεν μπορούσε με κανένα τρόπο να την εξωτερικώσει. Η κοσμετράωρη προθεσμία που δώσανε οι εισβολείς απ' τη Γενεύη λήγει στις 6 το πρωί της Τετάρτης, 14ης Αυγούστου.

Την άλλη μέρα, με το πρωτοχάραμα κιάλας, αρχίζει η τουρκική αεροπορία να βομβαρδίζει ανελέητα τα χωριά μας και τις πόλεις. Οι Τούρκοι πειρατές των ουρανών μας χτυπάνε αδιάκριτα μάχιμους κι άμαχους. Η Κυθρέα δέχεται κι αυτή απ' τις πρώτες ώρες της αυγής αδιάλειπτο αεροπορικό σφυροκόπημα. Σε αλληπάλληλα και διαδοχικά κύματα η τουρκική αεροπορία χωρίς να συναντήσει καμιά απολύτως αντίσταση στον αέρα ξερνάει αδιάκοπα φωτιά κι ασάλη. Η γης αναταράζεται, ενώ οι κάτοικοι ζητάνε καταφύγιο κάτω απ' τις γέριμες ελιές τους, που σέρνουνε αιώνες ολάκερους στην πλάτη - χαμένους στα βάθη της Τουρκοκρατίας και της Βενετοκρατίας ακόμα - μα και στις ίδιες τις θαθείες χαρακίες του κορμού τους.

Σ' ένα κύμα επίθεσης οι κάτοικοι αρχίζουν να φεύγουν απ' τη γη τους. Όλα τα μεταφορικά μέσα που διαθέτει η κωμόπολη αξιοποιούνται από τους οδηγούς τους, που επιστρατεύονται εθελοντικά για να σώσουν τους χωριανούς από τον εξανδραποδισμό, τη σφαγή και την ατίμωση.

Το μέτωπο στη Μια Μηλιά σπάει γύρω στις 11 το πρωί της ίδιας μέρας κάτω από τον αδιάκοπο βομβαρδισμό των τουρκικών αεροπλάνων, που χτυπάνε με βόμβες ναπάλη και ροκέτες τους εντελώς απροστάτευτους, και χωρίς καμιά απολύτως αεροπορική κάλυψη ενθοφρουρούς μας μέσα στον κατάξερο κα-

λοκαιριάτικο κάμπο.

Ο Χρίστος Λογγίνος, απόμαχος τώρα και συνταξιούχος δάσκαλος, Αντιπρόεδρος της Εταιρείας Ιστορικών Μελετών της Κοινότητας αντιπάλαιε ως τα χτες, ως τις έσχατες τούτες ώρες στις επανειλημμένες προτροπές δικών του και φίλων για φυγή. Πως να του κάνει, σ' αλήθεια, καρδιά η φυγή απ' τη δροσόλουστη Κοινότητα; Τώρα, διαλογίζεται μ' απόγνωση ο δάσκαλος, θρήκανε το χρόνο οι αντίχριστοι; Τώρα που οι ανασκαφές στο «Σκαλί» θα φέρνανε στο φως την υπέροχη πανάρχαιη αγορά της κωμόπολης - η Εταιρεία είχε κι όλες εισηγηθεί την τοποθέτηση στην αγορά αντιγράφου του Ρωμαίου Αυτοκράτορα Σεπτιμίου Σεβήρου που βρέθηκε εκεί δίπλα - τώρα που δημιουργήθηκε κι όλες απ' την Εταιρεία ο πυρήνας του αρχαιολογικού και του εθνογραφικού Μουσείου; Των αδυνάτων αδύνατο του ήτανε να τ' απαρατούσε και να φύγει. Αμ η εκκλησιά του πολιούχου Αγίου της Κοινότητας, του ηρωϊκού τους δεσπότη τ' Άη Δημητριανού; Χτες μόλις ο γέρο Σκαλαμπαϊός μ' επιστολή του στην Αρχιεπισκοπή χάριζε τα δικαιώματα του όλα σ' όλη τη γύρω έκταση στην Εταιρεία για να χτιστεί δίπλα στα ερείπια της παλιάς ένδοξης Μητρόπολης των Χύτρων η καινούργια εκκλησιά του Δημητριανού. Κι ο μύλος ο Τρινάλης που 'χε κι αυτός απ' την Εταιρεία εξαγοραστεί για να γίνει και κεινος εκθεμα; Να φύγει; Άπαγε της βλασφημίας! Αντιμίλησε με ύφος βλοσυρό κι απότομο στην υπηρέτρια τους, την Ερατώ, σαν γι' άλλη μια φορά τον παρακάλεσε να φύγουν.

Σε λίγο όπως πυκνές ομοβροντίες απ' τα δυτικά ακροσύνορα του χωριού έκαμαν τη γυναίκα του, τη Μαρή, να λύσει τη σιγή της: - Να μείνεις αν έχεις πρόθεση να πολεμήσεις, υπογράμμισε. Αν όμως έχεις σκοπό να πας κουρμπάνι για να προσφέρεις διπλή έτσι τη χαρά στον Τούρκο για τη «νίκη» του ετούτη, πολύ άσχημα κάνεις. Γι' αυτό σήκω κι έλα, να φύγουμε. Προλαβαίνουμε και δεν προλαβαίνουμε...

Οι τετράγωνες τούτες σκέψεις της Μαρής πείθουν τελικά το δάσκαλο. Πάει και συναντά τον κουμπάρο του οδηγό, τον Νικόλη του Πούπα. Τον βρίσκει στην αυλή του σπιτιού του μισοκρυμμένο μέσα σ' ένα αποξεχασμένο καταφύγιο-κατάλοιπο των κρησφυγέτων που φτιάξανε οι Ελληνοκύπριοι με την απειλή της τουρκικής εισβολής της περασμένης δεκαετίας - έτοιμο να πατήσει τη σκανδάλη ενός παμπάλαιου δίκαννου κυνηγετικού που κράταγε, στην πρώτη παρουσία του εχθρού. Ο γέρο-δάσκαλος τον βλέπει απορρομένος.

- Μα τι κάνεις κουμπάρε; Έλα, ετοιμάσε το αυτοκίνητο να φύγουμε κι εμείς: οι Τούρκοι μπήκαν στο χωριό. Πέφτουμε τα πρώτα σμπάρα. Έφτασαν κιόλας στα πρώτα δυτικά σπίτια, στα σπίτια της Φοίτης.

- Καρτερώ να φανούνε οι карабόσκυλλοι. Θα βαρέσω στο σωρό, άμα φανούνε κατά δώθε, κι ασ με φαν κι εμένα...

Τελικά ο Νικολής πείθεται να φύγει.

Λευτερώνει τα ζωντανά της αυλής του, το δαμάλι και τις γίδες, για να μη ψοφήσουνε νηστικά και διψασμένα, χαιδέυει με το μάτι για στερνή φορά το σπιτικό και το βιός του και θάζει αργά-αργά μπρος τη μηχανή. Οι αράθυμες κινήσεις του λες και προδίδουν τη φοβερή τη σύγκρουση και την πάλη που γίνεται μέσα του. Αντιπαλαίει, λες, το ένστικτο της αυτοσυντήρησης κι η ευθύνη για τα γυναικόπαιδα και τους γέρους που δάλθηκε με τη φυγή να διασώσει απ' τη μια, μα η απελπισμένη έφεση από την άλλη τον έσπρωχνε να ξαναπάρει το παληνοντούφεκο και να χαθεί μαζί του, προσπίζοντας και με τη στερνή ακόμα ρανίδα του αιματός του την προδομένη γη της Πατρίδας. Η ευθύνη όμως του χρέους για τις ζωές των πολλών νικάει και τους στερνούς αμφίδρομους λογισμούς. Έτσι ο Νικολής ο Πούπας περνάει στις δώδεκα παρά τέταρτο απ' την Καμάρα, σκοπεύοντας να βρει και να σώσει την κόρη του με την οικογένεια της, ενώ μαζεύει ταυτόχρονα χωριανούς, που φεύγουν εκείνες τις στιγμές τρομαγμένοι το φάσανο του Τούρκου.

Ανάμεσα σ' αυτούς που παίρνουν το πικρό στρατί της προσφυγιάς είναι κι η Χρυσταλλού του Αντρέα του Ραμέ. Παίρνει το μπόγο της κι αντάμα με τη δεύτερη κόρη της, τη Μηλίτσα, τραβάει στ' ανατολικά κράσπεδα του χωριού και χώνεται μέσα στα λιχώγραφα του. Σε λίγα μέτρα πιο μπροστά της, σταθμεύει το τελευταίο αυτοκίνητο του χωριού, το αυτοκίνητο του Νικολή του Πούπα. Φόρτωσε κιόλας ο Νικολής τριάντα τόσους χωριανούς, χωρίς όμως να πιάνει πουθενά την κόρη του. Ξάφνου μέσα απ' τις ελιές του Τρίμυθθου τ' αυτί του αρπάζει φωνές και σφυρίγματα μιας ομάδας χωριανών που τον έχουν ξανναντέψει είχε φτάσει ίσα με το Λάκκο της Καμάρας, γυρίζοντας πίσω στο χωριό, μάτια αναζητώντας στους ανατολικούς χωματόδρομους και τα τριγύρω περβόλια θυγατέρα κι' εγγονούς. Ξαναφουγκράζεται ο οδηγός τις φωνές και στέκεται. Προβάλλουν τότε μέσα απ' τα λιόδεντρα, κοντά στ' Αλώνι του Κολιού, οι τρομαγμένες μορφές πέντ' -έξι χωριανών του, ανάμεσα στους οποίους αναπάντεχα βρισκό-

τανε η κόρη, ο γαμπρός του κι οι γιοί τους. Δίπλα, μέσα στις γειτονικές ελιές, θρέθηκε κι η Χρυσταλλού με την κόρη της και τρέχει κι αυτή να μπει στ' αυτοκίνητο που ετοιμαζότανε για τη φυγή προς τ' άγνωστο. Λίγες μονάχα δρασκελιές χρειαζότανε κι η σωτηρία θα 'ταν κι όλας εξασφαλισμένη. Ξάφνου, πίσω απ' τις ελιές, ξεπροβάλλουν οι μορφές τριών Ελληνοκυπρίων στρατιωτών που φωνάζουν:

- Σταθήτε αδέλφια! Δόστε μας μια αλλαξιά ρούχα να σωθούμε και μείς.

Στρέφεται η Χρυσταλλού και τους βλέπει. Στη σκέψη της μέσα σαν αστραπή αναμετρά το μέγεθος της προσφοράς που της ζητάνε. Αν αρνηθεί την έκκληση έχει - με τη φυγή - κάθε λόγο να ελπίζει για τη σωτηρία της ίδιας και της κόρης της. Αντίθετα, η ανταπόκριση της στην εναγώνια, τη δραματική και ικετηρία ετούτη φωνή των νέων παιδιών καταδικάζει την ίδια όσο και την ανύπαντρη ακόμα Μηλίτσα στην αναπόφευκτη σκλαβιά με τις αστάθμιτες και απρόβλεπτες επιπτώσεις και τις θαραριές συνέπειες. Για την ακρίβεια βλέπει, δε αισιόθάνεται απλώς, τον επερχόμενο κίνδυνο. Αγκαλιάζει με τη ματιά την κόρη, και θγάζει οριστικό κι αβίαστο το πόρισμα.

- Αίτε, πάμε να σας δώσω ό,τι χρειάζεστε. Έχω και ρούχα και παπούτσια και για τους τρεις για ν' αλλάξετε, απάντησε, ενώ αμέσως παίρνουνε οι πέντε το δρόμο της επιστροφής κι ο Νικολής, η τελευταία ελπίδα διαφυγής τους ακολουθούσε το δρόμο που οδηγούσε στη Χαλεύκα κι απ' εκεί στα χωριά της Μεσαορίας και της Σκόλας.

Οι πέντε οδοιπόροι φτάνουνε σε λίγο στο ξεμοναχιασμένο φτωχόσπιτο του Ραμέ, που ήτανε στα παλιότερα τα χρόνια μαντρί πατρογονικό του Αντρέα. Ο παππούς του Ραμέ κι ο πατέρας του, ο Στυλλής τ' Ορφανός ήτανε βοσκόδες με δικό του κοπάδι, μα κι ο ίδιος ο Αντρέας Ραμές στάθηκε στα νειάτα του βοσκόδες με διακόσια τόσα γιδοπρόβατα, που τα βόσκαγε στον Άγη Δημητριανό, στον Κατσουρκό, στους Κουινάδες και στις άλλες γειτονικές παρυφές του Πενταδάχτυλου.

Αχολογούν, μαθές ακόμα οι γηλόφοι κι οι ρεματιές της Τζουμαγιάς, οι θρυσσομάνες, οι νεροσουρμές κι οι χιονούρες του Πενταδάχτυλου από του σουραβλιού το τραγούδι του Αντρέα του Ραμέ και του Χρήστου του Στυλλή του Σαλαχώρη, πρωτοβοσκού τ' Άγη Γιώργη, φίλου εγκαρδιακού του Αντρέα, σαν ανταμώνανε. Παίρνανε το τραγούδι τους, οι περγολιές κι οι σκίνοι και το διαμηνούσαν στις αλυγαριές και στις λεύκες, που κι αυτές με τη σειρά τους το στέλνανε παρέκει στις ιτιές και

τις μουριές, που 'σαν απλωμένες στα ριζά του χωριού. Άκουγαν το τραγούδι τους οι ιτιές, οι δακρυροούσες πάντα κι απάλυναν τον ύστατο λυγμό τους των βοσκών οι φλογέρες. Καύμό το 'χε ο Αντρέας ν' ακούει από τον Χρήστο το Ρωτόκριτο και της όμορφης της Βοσκοπούλας του Ξακουστού Δρυμητηνού τα πάθη. Συνέπασχε στα απίθανα κείνα τα βάσανα που τόσο όμορφα ανιστορούσε ο άφθαστος Κρητικός λυράρης και δάκρυζε σαν άκουε και τους στερνούς εντεκασύλλαβους του αξεπέραστου βουκολικού ειδυλλιακού κείνου αριστουργήματος:

**Μάτια, αφόντ' έχασετε το φω σας,
πλιο λυγερή μηδέν ιδήτε ομπρός σας.
Και ποιά παρηγοριά μπορεί να σώσει
αλάφρωση τσι πόνοους μου να δώσει
Φίλους και συγγενείς θέλω μισήσει,
δεν θέλω να σφαγώ, μα θέλω ζήσει
δια νάχω πίκρες και λαχτάρες,
καθημερινώς καμούς και λιγομάρες.**

Οι τρεις εθνοφρουροί μεταμφιεσμένοι σ' αγαθούς, απόλεμους κι ειρηνικούς χωριάτες παίρνουνε σε λίγα λεπτά μέσα το δρόμο της δραματικής φυγής, που θα τους θγάλει τελικά στις ελεύθερες ελληνικές περιοχές, ενώ ο Αντρέας, η Χρυσταλλού κι η Μηλίτσα αντιμετωπίζουν με ηρωική και σταϊκή διάθεση τη θύελλα που προσεγγίζει και που προμηνάει οι ίδιες οι ώρες.

Την άλλη μέρα, το πρωί της Πέμπτης, ένας γείτονας, ο Σάββας Στυλιανού, αφού άρμεξε τις τρεις του γίδες έφτανε στο σπίτι της Χρυσταλλού με την καρδάρια γεμάτη γάλα. Ο γείτονας - μια κι η γυναίκα του πρόλαβε την προηγούμενη μέρα να φύγει με τη βοήθεια του Γιαννή του Χρίστου Μακεδόνα, που την ανακάλυψε κι αυτή με τους γονιούς του την τελευταία στιγμή μέσα στα λιόδεντρα της Καμάρας - δεν είχε που αλλού να διαθέσει το γάλα του.

- Πάρτο για χαλλούμια (1), είπε στη Χρυσταλλού, και μετά τα κανονίζουμε. Η Χρυσταλλού δέχτηκε το γάλα, μολονότι παρατηρούσε:

- Αν μου το 'φερνες νωρίτερα θα το 'δινα της Παναγιώτας του Σαβθή που 'χει γάλα αγελαδινό, γιατί εγώ δε θα στήσω σήμερα χαρτζίν (2). Μα δεν πειράζει το παίρνω στη Δεσποινού του Σιόλοππου, απάντησε και κίνησε κατακάτω.

Η Χρυσταλλού στρέφεται σε λίγα λεπτά σπίτι. Από το φράκτη της μάντρας ξαγναντεύει το κακό που πλακώνει το χωριό. Αρίφνητο το εχθρικό φουσατό έκανε κώλας, γύρω στις 8 το πρωί, την παρουσία του στους δρόμους του

χωριού, πυροβολώντας, σκοτώνοντας, αρπάζοντας ό,τι θρικόταν στο διάβα του. Κλείνεται κι οι τρεις στο σπίτι τους. Οι μπαταριές όλο και δυναμώνουν.

Ξάφνου ένα σώμα Τούρκων στρατιωτών ανακαλύπτει στην αυλή του Ραμέ τις στρατιωτικές στολές που την προηγούμενη μέρα άφησαν φεύγοντας οι τρεις εθνοφρουροί. Σαν τα λυσσασμένα σκυλιά οι εισβολείς χυμάνε τότες μέσα στο σπίτι. Ρίχνονται πρώτα στην κοσπεντάχρονη Μηλίτσα, που μάχεται μ' όλη τη δύναμη της ν' απομακρυνθεί και ξεφύγει απ' τα νύχια και την αρπάγη της βίας. Βλέπει τη σκηνή ο πατέρας κι ορμά να αποπιάσει την κόρη απ' τον κτηνώδικο εναγκαλισμό. Ένα ντουφέκι τον σημαδεύει στο μέτωπο και μια άγρια φωνή προστάζει:

- Τουρ, πε γκιαούρ, σενί ελτουρετζιέμ! Στάσου, ρε γκιαούρη, γιατί σε σκότωσα!

Μα ο Ραμές πέφτει σα βολίδα απάνω του και του αρπά το όπλο. Την ίδια όμως στιγμή μια μπαταριά ακούγεται από κοντά κι ο Αντρέας κυλιέται πληγωμένος θανάσιμα στο πάτωμα. Η Χρυσταλλού χυμάει κι αυτή με τη σειρά της από δίπλα να ξεσκίσει αν μπορέσει, με τα νύχια τους δολοφόνους. Μια δεύτερη όμως ντουφεκιά αντηχάει που την πετυχαίνει ακριβώς στην καρδιά και την αφήνει στον τόπο.

Η πάλη της Μηλίτσας εξακολουθεί ακόμα όσο άνιση κι αν αρχικά φαινόταν. Αντιστέκεται στα κτυπήματα που δέχεται απ' ολούθε, με τον ηρωισμό, την απελπισμένη παραφορά και της τιμής το χρέος που χαρακτηρίζανε τις ηρωίδες όλες της φυλής από τη Μαρία τη Συγκλητική της Κύπρου ως την Μόσχη Τζαβέλλα του Σουλίου, σε σημείο και βαθμό τέτοιο που απελπίζει οριστικά τους ωμούς δολοφόνους.

- Αμάν, κιοπέι ολντουρετζιέμ! Αμάν, θα τη σκοτώσω τη σκύλλα, αναφωνεί ο Ορχάν, δεν την αντέχω άλλο.

Μα πριν προλάβει ν' αποτελειώσει την φράση ένα αυτόματο ρέκαξε. Το παρθενικό κορμί της ηρωϊκής Μηλίτσας δέχτηκε κατάστημα τη σφαιροθήκη του εισβολέα κι έπεσε αδύνατο, καταματωμένο κι άψυχο, μα αμόλυντο και περήφανο στο στρώμα, που ονειρευότανε κάποτε για νυφιάτικο κλινάρι.

Ύστερα από καμιά δεκαριά μέρες μια ομάδα εγκλωβισμένων Ελληνοκυπρίων γυναικών στη Βώνη, με συνοδεία από Τούρκους στρατιώτες φτάνει απ' έξω απ' το σπίτι του Ραμέ, στο ρόλο που τους επέβαλαν οι Τούρκοι: Να συγκεντρώσουν τρόφιμα απ' όλα τα σπίτια του χωριού για τους εγκλωβισμένους στη Βώνη.